विशावशानि विशेषेण बालवृद्धकुमारभीरुनारीणां राज्ञां राजपुत्राणाञ्च त्रिकूर्चकेन विशावयेत्। तत्र प्रक्षालितदन्तनखकुक्षिप्रदेशिनीभ्यां त्रीहिसुखम्। कुठारीकां वामहस्तन्यस्तामितरहस्तमध्यमाङ्गुष्ठविष्टब्धवामिकन्यात्। धाराकरपत्रैषणयो मूले। शेषाणि तु यथायोगं गृह्णीयात्। तेषां नामभिरेवाकृतयः प्रायेण व्याख्याताः। तत्र नखशस्त्रैषणयावष्टाङ्गुले स्त्र्यो वक्रान्ते। वड़िशो दन्तशङ्कुवानताग्रे तीक्ष्णकण्टकप्रायनवनखमुखे। इषणी नखरूपदाकारमुखी। प्रदेशिन्यग्रपर्वप्रदेशप्रमाणा सुदृढा। दयाकुला शरारीमुखी सा कर्त्तरीति कथ्यते। शेषाणि तु षड़ङ्गुलानि। तानि सुपहाणि सुबोहानि सुधाराणि सुरूपाणि सुसमाहितमुखाग्रावकराणानि चेति शस्त्रलक्षणम्। तत्र वक्रं कुण्ठं स्थूलं खरधारमतिस्थूलमतिस्थूलमतिदीर्घमतिसूक्ष्मेति सप्त शस्त्रदोषाः। अतो विपरीतगुणमादृदीतान्यत्र खरपत्रात्तु खरधारमस्त्रिच्छेदनार्थम्। तत्र धारा भेदनानां माण्डरी। छेदनानामर्द्धमाण्डरी। व्यधनानां विशावशानाञ्च कैशिकी। छेदनानामर्द्धकैशिकीति। तेषां पावना त्रिविधा क्षारोदकतैलेषु तत्र क्षारपायितं मरणशस्त्रास्त्रिच्छेदनेषु। उदकपायितं मांसच्छेदनभेदनपाटनेषु तैलपायितं शिराव्यधनस्नायुच्छेदनेषु। तेषां निशाणार्थं शस्त्रशिक्षा नाम वस्त्रं। धाराशस्त्रापनार्थं शाणमलीकण्टकमिति। भवति चात्र "यदा सुनिशितं शस्त्रं रोमच्छेदि सुसंस्थितम्। सुगृहीतं प्रमाणेन तदा कर्मसु योजयेत्"। अनुशस्त्राणि तु त्वक्सारस्फटिकक्षारचुरुविन्दलवणोकाग्निक्षारनखलोहोपलाग्निकाशाणपत्रकरीरवाङ्गुलय इति। "शिष्टानां शस्त्राभीरूणां शस्त्राभावे च योजयेत्। त्वक्सारादि चतुर्वर्गं छेद्ये भेद्ये च बुद्धिमान्। आहार्य्यच्छेद्यभेद्येषु नखं शक्रेषु योजयेत्। विधिः प्रवक्ष्यते पश्चात् क्षारवह्निजलौकसाम्। ये सुर्खनता रोगानेत्रवर्त्मगताश्च ये। लोहोपलाग्निकाशाणपत्रैर्विशावयेत्तु तान्। एवं प्रच्छेदनशस्त्राभे तु बाह्याङ्गुल्यङ्गुरा हिताः। शस्त्राण्येतानि मतिमान् सुप्रयोज्यायसानि तु। कारयेत्करणैः प्राप्तं कर्मारं कर्मकोविदम्। प्रयोगज्ञस्य वैद्यस्य सिद्धिर्भवति नित्यशः। तस्मात्परिचयः कार्य्यः शस्त्राणामादितः सदा"। [राजनि०।

शस्त्रकोषतरु पु० शस्त्रकोषस्य हितस्तरुः। महापिण्डीतरौ

शस्त्रजीविन् पु० शस्त्रेण जीवति जीव-णिनि। शस्त्रव्यापारेण युद्धादिना वृत्तिकारिणि हेमच०।

शस्त्रपाणि पु० शस्त्रं पाणौ यस्य। १शस्त्रधारके २आततायिभेदे च "शस्त्रपाणिर्धनापहः" इति स्मृतिः।

शस्त्रमार्ज्ज पु० शस्त्रं मार्ष्टि मृज-अण् (शिकलकर) शस्त्रमार्ज्जनकरे शिल्पिभेदे अमरः।

शस्त्रहत त्रि० ३त०। १शस्त्रघातेन मृते "यद्विषपृष्ठमृगैर्यैश्च दंष्ट्रिशृङ्गिनखैर्हताः। पतनानशनप्रायैर्वह्न्यम्बुविषबन्धनैः। मृता जलप्रवेशेन ते वै शस्त्रहताः स्मृताः" देवीपु० परिभाषिते २खड्गादिहते च। तस्याशौचादि शुद्धितं० उक्तं यथा "शस्त्रघाते तत्प्रहारदूरं यदि क्वचित् प्रमीयते। अशौचं प्राकृतं तत्र सर्ववर्णेषु नित्यशः" व्यासः "शतेन जिवते यस्तु तस्याशौचं भवेद्द्विधा। आसप्ताहात् त्रिरात्रं स्यात् दशरात्रमतःपरम्"। अत्र शस्त्रघातपरं शतेतरशस्त्रघातपरं पारिभाषिकशस्त्रघातपरञ्च। न च शास्त्रीयव्यवहारेऽन्तरङ्गत्वेन पारिभाषिकस्यैव ग्रहणं युक्तमितिवाच्यम् शास्त्रे पारिभाषिकापरिभाषिकशस्त्रघातग्रहणवदत्रापि तथा युक्तत्वात् पारिभाषिकत्वादेव न प्रकरणनियमः" शु० त० रघु०।

शस्त्रहतचतुर्दशी स्त्री शस्त्रहतोद्देश्यकश्राद्धाङ्गं चतुर्दशी। मोक्षान्निनक्षणपक्षचतुर्दश्यां तत्र कर्त्तव्यं श्राद्धमिति० दर्शितं यथा

"अथ शस्त्रहतचतुर्दशी। विष्णुः युद्धहतानां श्राद्धकर्मणि चतुर्दशी प्रशस्ता"।

शस्त्रयुद्धहतानामेवेति न नियमार्थम् ब्रह्मपुराणे "प्रायोऽनशनशस्त्राग्निविषोद्बन्धनिनां तथा। चतुर्दश्यां तु कर्त्तव्यं तत्प्रार्थमिति निश्चयः" प्रायोमहाप्रस्थानम्। वायुपुराणे "युवानस्तु गृहे यस्य मृतास्तेषान्तु दापयेत्। शस्त्रेण च हता ये वै तेषां दद्याच्चतुर्दशीम्"। युवान एव पुत्रादयो मृता इत्यर्थः। मरीचिः "विषशस्त्रापदाक्षितिर्यग्ब्राह्मणघातिनाम्। चतुर्दश्यां क्रिया कार्य्या अन्येषान्तु विगर्हिता"। ब्राह्मणकृतघातोऽस्यास्तीति ब्राह्मणघाती तेषां, ये च ब्राह्मणैर्हताः" इति ब्रह्मपुराणवचनात् न तु कृतब्रह्मघातस्य पतितत्वात्। अन्येषाम् अशस्त्रादिहतानाम् एतच्च शस्त्रहतश्राद्धं विष्णुप्रभृतिभिः शास्त्रान्यप्रकरणलिखनात् सकलक्षणपक्षसाधारणम् पित्रादीनामेव पार्वणविधिप्रकरणात् पार्वणविधिना कार्य्यं "अप्रि-